

ROMANA ŁAPA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

GRUPA NOMINALNA W USTAWACH. SYSTEM WEWNĄTRZTEKSTOWYCH ODNIESIENÍ

1. Wprowadzenie

Rozważania koncentrują się wokół aktów normatywnych w kształcie ustaw¹, które uchwalane przez parlament w specjalnej procedurze (tzw. trybie ustawodawczym) wyróżniają się elementami określonymi przez konstytucję, zajmują pozycję bezpośrednio po *ustawie zasadniczej* i mają nieograniczony przedmiotowo zakres normowania (Wronkowska 2005: 41). Wśród pożądanych cech tekstów prawnych prawoznawcy, biorąc pod uwagę ich logiczny wymiar, wymieniają: adekwatność, komunikatywność i zwięzłość (Wronkowska 2005: 64). Piszą też o spójności (Choduń 2006: 87–105).

Za jeden ze sposobów pozwalających zachować zwięzłość tekstu prawnego Sławomira Wronkowska uznaje odesłania wewnętrzne i zewnętrzne. Pierwsze zachodzą w obrębie przepisu prawnego, który jako jednostka redakcyjna tekstu prawnego, będąca od strony gramatycznej zdaniem, zazwyczaj wyróżnionym graficznie przez opatrzenie nazwą indywidualizującą (Wronkowska 2005: 64), odsyła do innego przepisu lub przepisów tego samego aktu. Drugie odesłania, zewnętrzne, mogą odnosić się do przepisu czy przepisów innego aktu normatywnego albo do przepisów innego aktu normatywnego (zewnętrzne) i innych swoich przepisów. Tak odesłania wewnętrzne, jak i zewnętrzne działają w ramach systemu prawa, mają charakter wewnątrzsystemowy. Badaczka wyodrębnia również odesłania pozasystemowe, nawiązujące do norm i zasad postępowania spoza systemu prawnego (Wronkowska 2005: 71).

Dla Agnieszki Choduń odesłania do innych przepisów prawnych są jedną z właściwości gwarantujących opisywanym tekstom spójność semantyczną². Autorka mówi: „Pod wzglę-

---

¹ Wykaz wszystkich analizowanych aktów normatywnych wraz z rozwiązaniem użytych skrótów podaję na końcu artykułu.

² Oprócz odesłań do innych przepisów prawnych badaczka wskazuje na ujęcie poszczególnych wypowiedzi w przepisy prawne (jako jednostki redakcyjne), a następnie uszeregowane w jednostki systematyzacyjne w danym akcie, oraz na stosowanie przez prawodawcę rozczłonkowania syntaktycznego i rozczłonkowania treściowego (Choduń 2006: 90).

dem spójności składniowej (linearnej), zwanej także kohezją, teksty aktów prawnych nie zawsze są spójne. Spójność składniowa nie jest jednak decydująca dla spójności tekstu. Ważne są tu bowiem powiązania znaczeniowe, które umożliwiają rozpoznanie jednego całościowo komunikatu. Chodzi tu zatem o całość na płaszczyźnie znaczeniowej tekstu, o takie powiązania treściowe między elementami tekstu, które zapewniają jego koherencję, czyli spójność semantyczną” (Choduń 2006: 90).

W ustawach istnienie systemu wewnątrz- i międzytekstowych odniesień jest uzasadnione wykorzystaniem dwóch technik konstruowania tekstu prawnego: kondensacji i rozczłonkowania. Kondensacja polega na tym, że w jednym przepisie mogą być zawarte elementy wielu norm postępowania (Zieliński 1992: 109; Wronkowska 2005: 64). Maciej Zieliński wskazuje na dwojaką technikę rozczłonkowania norm: rozczłonkowanie syntaktyczne i rozczłonkowanie treściowe. Autor wyjaśnia: „Rozczłonkowanie syntaktyczne polega, najogólniej mówiąc, na tym, że prawoznacznik rozdziela fragmenty normy bądź jej poszczególnych wyrażenń składniowych i umieszcza je w różnych przepisach, niekiedy nawet bardzo oddalonych od siebie (w czasie ich powstawania lub miejscu ich zamieszczenia)” (Zieliński 1992: 110; por.: Wronkowska 2005: 64). Podkreśla: „Jeszcze donioślejszą rolę niż rozczłonkowanie syntaktyczne pełni częściej również stosowane rozczłonkowanie treściowe. Polega ono na tym, że w tekście prawnym wprowadza się pewną ilość normy wysłowionej w danym przepisie zrębowym (nawet jeśli w przepisie tym zawarte są wszystkie elementy syntaktyczne danej normy). Nawet w tym ostatnim przypadku (a może zwłaszcza w nim) należy pamiętać, że prawoznacznik wypowiada się w całym tekście prawnym, i że treść danej normy musi być adekwatna do całego tekstu prawnego w tym sensie, że nie może pominać żadnego przepisu, który ją rzeczywiście wyznacza” (Zieliński 1992: 112).

Do środków w funkcji nawiązującej teoretycy prawa zaliczają różne wyrażenia, m.in.: zwroty w przepisach odsyłających, nakazujące albo uwzględnienie treści przepisów, do których następuje odesłanie, albo uwzględnienie treści przepisu przywołanego, który uzupełnia treść przepisu odsyłającego: *w przypadku... stosuje się odpowiednio przepisy o..., w sprawach nieuregulowanych... stosuje się przepisy..., przepisy o... mają zastosowanie do...* (Choduń 2006: 92). Sygnalizują ważność zaimków w funkcji anaforycznej, tj.: *on, ona, one, ta, to, te* (Choduń 2006: 93). W wypadku intertekstualności za istotne uznają np. zamieszczanie w jednym tekście fragmentu innego aktu prawnego czy też przywoływanie podstawy prawnej ustanowienia danego aktu prawnego (Choduń 2006: 95–105).

Przedstawiona problematyka koresponduje z rozważaniami językoznawczymi, zwłaszcza z zakresu teorii tekstu (m.in.: Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska: 2009; Dobrzyńska 1993a: 283–304; Dobrzyńska: 1993b; Wilkoń: 2002; Zdunkiewicz-Jedynak 2008: 59–70; Żydek-Bednarczuk: 2005). Teresa Dobrzyńska, badając mechanizmy spójności tekstu, twierdzi: „Jest rzeczą bardzo ważną, żeby komunikat w sposób jednoznaczny budował pewną sytuację przedmiotową, żeby zawsze wiadomo było, czy chodzi o jakiś znany przedmiot, czy o przedmiot wprowadzony po raz pierwszy. Relacje wyrażenń tożsamyh lub jakoś powiązanych referencjalnie to relacje izotopyczne” (Dobrzyńska 1993: 294). Inne określenie relacji izotopicznej to *anafora*, która — jak pisze Zuzanna Topolińska w *Składni grupy imiennej* — stanowi wtórny system odniesienia w tekście, nawarstwia się na podstawowy układ w spójnym tekście, tworzony przez konstrukcje składniowe, które

odnoszą się do fragmentów rzeczywistości pozajęzykowej, wyróżnianych i nazywanych przez nadawcę (Topolińska 1984: 326–327).

Celem artykułu jest zbadanie relacji anaforycznej, jaka łączy konstytuowane przez człon zdarzeniowy grupy nominalne (dalej GN) z linearnie wcześniejszymi względem tych grup zdaniami, tzw. *antecedensami*. Analiza bazuje na modelu składniowym o podstawach semantycznych, w którym wyodrębnia się dwa poziomy języka: treści i wyrażania. W myśl założeń wymienionego modelu bazowemu zdaniu semantycznemu, które dostarcza danych o zdarzeniu i uczestniczących w nim aktantach, w planie formalnym można przyporządkować dwie realizacje: zdanie i grupę składniową. Rozważania wsparte tezą o istnieniu formalnie różnych konstrukcji składniowych, przekazujących tę samą treść propozycjonalną, pozwolą na ustalenie, w jakim stopniu w anaforyzującej GN jest możliwe powtórzenie informacji wyrażonych w zdaniu w antepozycji.

Opisując elementy planu treściowego, analizuję znaczenia kategoriałne, które w przeciwieństwie do znaczeń leksykalnych mają charakter gramatyczny i informują, pod jakim względem znaczenia leksykalne są ujmowane w konstrukcjach składniowych³. Oprócz pojęcia *znaczenie kategoriałne* wymiennie stosuję określenia: *znaczenie gramatyczne* i *rola semantyczna*⁴.

Badane GN stanowią klasę niejednorodną strukturalnie. Są one jedno- i kilkuskładnikowe. Wśród rozwiniętych GN licznie występują konstrukcje dwuskładnikowe, których człon konstytutywny na niższym poziomie składniowym przyłącza swój podrzędnik w postaci rzeczownika (np.: *zajęcie towaru*) albo wyrażenia przyimkowego (np.: *roszczenie o odszkodowanie*). Rzadsze są GN bardziej rozbudowane, rozwijane określeniami, które konotowane przez podrzędnik lub podrzędniki konstytutywnego członu zdarzeniowego zajmują kolejne z niższych poziomów składniowych grupy. Do charakteryzowanych konstrukcji należą również GN z zaimkiem w funkcji anaforycznej (np.: *zrzeczenie to*). Są to ponadto metatekstowe GN po formalizacji adiektywnej (np.: *umowa, o której mowa w § 1*).

Mówiąc o wymienionych typach GN, skupiam uwagę na dwóch zasadniczych sprawach. Pierwsza wiąże się z omówieniem właściwych dla ustaw różnych sposobów usytuowania względem siebie konstrukcji objętych anaforą. W opisie drugiej kwestii, uznając za kluczowe pojęcie *znaczenia kategoriałnego*, pokazuję, jakie ograniczenia w formalizacji elementów bazy semantycznej wprowadzają w tekstach prawnych anaforyzujące GN.

GN z członem zdarzeniowym są o tyle szczególne, że oprócz znaczenia czynnościowego wtórnie może w nich dojść do zaistnienia znaczenia obiektowego. Ponadto analizowane konstrukcje uświadamiają ważną prawidłowość. Otóż, jeżeli anaforyzująca GN wyraża znaczenie kategoriałne ‘czynność’, to, poza wyjątkami, konstytutywne *nomen* stanowi w niej rzeczownikowy derywat morfologiczny utworzony od czasownika, który w wypowiedzeniu w antepozycji przyjmuje formę bezokolicznika lub imiesłowu. W wypadku ujawniającego się w członie konstytutywnym GN znaczenia obiektowego mamy do czynienia z powtórzeniem: znaczenie to sygnalizuje rzeczownik wskazujący na rolę semantyczną ‘obiekt’ w *antecedensie*. Przy czym w analizie zależności anaforycznej jest potrzebna –

³ Charakteryzując znaczenia kategoriałne, nawiązuję do poświęconych temu zagadnieniu prac Zdzisławy Krążyńskiej, m.in.: Krążyńska: 2005; 2012).

⁴ Wymienione pojęcia są przeze mnie konsekwentnie używane we wcześniejszych publikacjach o języku prawnym (zob. np.: Łapa: 2008; 2011; 2013).

wręcz niezbędna – szeroka perspektywa badawcza, polegająca na porównaniu treści przekazywanej przez GN ze wszystkimi informacjami wpisanymi w poprzedzające ją zdanie.

2. Konstrukcje składniowe objęte anaforą – lokalizacja

Do znamiennych cech aktów normatywnych należy swoiste, niejednolite rozmieszczenie konstrukcji, które są objęte anaforą. Ma ono skonwencjonalizowany charakter, określony przez zasady konstruowania tekstu prawnego (Choduń 2006: 89–91; Wojtak 1993: 156–158). Postrzegane jako przejaw standaryzacji graficzne rozczłonkowanie ustaw sprawia, że system międzyzdaniowych odniesień działa w nich zgoła odmiennie aniżeli w tekstach innych odmian językowych, w których ogranicza się najczęściej do struktur stanowiących nieprzerwanie następujący po sobie ciąg wypowiedzeń. W ustawach anafora również obejmuje nieprzerwanie następujące po sobie konstrukcje składniowe, jest to jednak widoczne wyłącznie w nierozbudowanym artykule.

Jednoskładnikowe GN będące w badanych ustawach zbiorem reprezentowanych najliczniej konstrukcji przekazują znaczenie czynnościowe lub obiektowe. W wypadku GN wyrażających pierwsze znaczenie mamy do czynienia z nominalizacją, której podstawę stanowi obecny w antecedensie bezokolicznik (*zatrzymać* : *zatrzymanie*):

Kapitan może w czasie podróży zatrzymać w osobnym pomieszczeniu osobę, której zachowanie się na statku zagraża bezpieczeństwu statku, ludzi lub mienia. Zatrzymanie może trwać najdłużej do czasu przybycia statku do najbliższego portu polskiego albo do portu państwa, którego obywatelem jest osoba zatrzymana. (art. 68 § 1 k.m.)

GN niosąca znaczenie obiektowe to z kolei dokładne powtórzenie znominalizowanego wyrażenia, które w linearnie wcześniejszym zdaniu funkcjonuje jako dopełnienie (*opłatę* : *opłata*):

Za wydanie dokumentu rejestracyjnego urząd morski pobiera opłatę. Opłata stanowi dochód budżetu państwa. (art. 39 § 3 k.m.).

Anaforyczność GN uwypukla się za sprawą współtworzącego ją zaimka.

Twórca może w umowie z organizacją radiową lub telewizyjną zrzec się pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, o którym mowa w ust. 1. Zrzeczenie to wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności. (art. 21 pkt 2 p.a.p.p.);

Przy przewozie na podstawie umowy bukingowej **przewoźnik powinien w odpowiednim terminie zawiadomić frachtującego o czasie i miejscu ładowania statku. Zawiadomienie takie** jest zbędne, gdy chodzi o statek obsługujący linię regularną, chyba że termin ustalony w rozkładzie rejsów nie będzie mógł być dotrzymany. (art. 116 k.m.).

W rozbudowanym artykule jednoskładnikowe GN funkcjonują jako odsyłacze do treści ujętej wcześniejszym zdaniem, ale oznaczonym jako odrębny paragraf. Aby zobrazować lokalizację struktur objętych anaforą, w oryginalnym kształcie⁵ przytaczam artykuł z *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*:

Art. 36. § 1. **Małżonek może sprzeciwić się czynności zarządu majątkiem wspólnym zamierzonej przez drugiego małżonka, z wyjątkiem czynności w bieżących spr-**

⁵ Wszystkie podkreślenia i pogrubienia pochodzą ode mnie.

wach życia codziennego lub zmierzającej do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanej w ramach działalności zarobkowej.

§ 2. **Sprzeciw** jest skuteczny wobec osoby trzeciej, jeżeli mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej.

§ 3. Przepis art. 39 stosuje się odpowiednio.

Nierzadko GN zajmuje tę samą – inicjalną – pozycję w kilku paragrafach. Taki układ czyni rozbudowany artykuł bardziej spójnym, podkreśla jego tematyczną jedność⁶. Oto przykład z *Kodeksu morskiego*:

Art. 232. [Wynagrodzenie] § 1. Za ratownictwo morskie należy się **wynagrodzenie**.

§ 2. **Wynagrodzenie** należy się również za uratowanie frachtu oraz opłat za przewóz pasażerów i bagażu.

§ 3. **Wynagrodzenie** należy się również za ratownictwo morskie udzielone na wodach śródlądowych przez statek morski statkowi żeglugi śródlądowej lub wodnosamolotowi.

§ 4. **Wynagrodzenie** należy się, choćby ratownictwo morskie nastąpiło pomiędzy statkami tego samego armatora.

O nawiązaniach międzyzdaniowych z użyciem jednoskładnikowych GN można mówić nie tylko w wypadku struktur występujących w jednym artykule. Bardzo często działanie anafory ukazują wypowiedzenia układające się w odrębne artykuły, jak np. w *Kodeksie postępowania administracyjnego*:

Art. 114. [Dopuszczalność ugody]

W sprawie, w której toczy się postępowanie przed organem administracji publicznej, strony mogą zawrzeć ugodę – jeżeli przemawia za tym charakter sprawy, przyczyni się to do uproszczenia lub przyspieszenia postępowania i nie sprzeciwia się temu przepis prawa.

Art. 115. [Termin zawarcia ugody]

Uгода może być zawarta przed organem administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie w pierwszej instancji lub postępowanie odwoławcze, do czasu wydania przez organ decyzji w sprawie.

3. Anaforyzujące GN – znaczenia kategoriałne

W sposób podobny do przedstawionego wyżej wygląda usytuowanie struktur, w których system międzyzdaniowych odniesień wiąże się z wykorzystaniem rozwiniętych GN. Są to konstrukcje, które mimo rozbudowywanej formy dość ogólnie informują o zdarzeniach. Tym, co je przede wszystkim wyróżnia – a równocześnie stawia w opozycji względem wypowiedzeń – jest powierzchniowe nieujawnienie znaczenia kategoriałnego ‘agens’ (Jędrzejko 1993: 89; Łapa 2015). Do wyjątków należy zadiektywizowana GN *zarząd sprawowany przez rodziców*, w której imiesłów na niższym poziomie składniowym przyłącza wykładnik roli semantycznej ‘agens’ w postaci wyrażenia przyimkowego *przez + B*:

⁶ Powyższą kwestię akcentuje Ewa Jędrzejko, analizując znominalizowane konstrukcje w tekstach prasowych: „Nominalizacje, które inicjują kolejne segmenty wypowiedzi, stają się istotnym elementem spójności tekstu także dzięki temu, że w innej formie powtarzają treści, znacznie wcześniej sygnalizowane czasownikiem [...]” – (Jędrzejko 1993: 87).

Rodzice obowiązani są sprawować z należytą starannością zarząd majątkiem dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. (art. 1010 § 1 k.r.o.)

Zarząd sprawowany przez rodziców nie obejmuje zarobku dziecka ani przedmiotów oddanych mu do swobodnego użytku. (art. 101 § 2 k.r.o.)

‘Agens’ przejawia się, co prawda sporadycznie, jeśli konstytutywne *nomen* konotuje dwa składniki: oprócz wykładnika wymienionej roli wyrażenie ze znaczeniem kategoryalnym ‘obiekt’:

Sąd opiekuńczy bada sprawozdania i rachunki opiekuna pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz **orzeka, czy i w jakim zakresie rachunki zatwierdza**. (art. 167 § 1 k.r.o.)

Zatwierdzenie rachunku przez sąd opiekuńczy nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nienależytym sprawowaniem zarządu majątkiem. (art. 167 § 2 k.r.o.).

Ograniczenia formalizacyjne związane z nieodtworzeniem osobowej lub instytucjonalnej roli semantycznej sprawiają, że anaforyzujące GN w pozycji podmiotu obok licznie występujących w tekstach prawnych konstrukcji o strukturze *być/zostać + imiesłów bierny*, nieosobowych form werbalnych z zaimkiem *się*, bezosobników, a także tworzących tzw. piętrowe skupienia rzeczowników zdarzeniowych wraz z ich imiesłowowymi określeniami mogą uchodzić za przejaw depersonalizacji. Pozwalają na takie ujmowanie zdarzenia, dla którego właściwa jest nie tyle perspektywa podmiotowa, ile przedmiotowa (Jędrzejko 1993: 89; Wojtak 1993: 153; Łapa 2015: 297).

Wśród rozwiniętych GN są liczne konstrukcje dwuskładnikowe, w których konstytutywne *nomen* będące nazwą czynności otwiera miejsce dla rzeczownika z rolą semantyczną ‘obiekt’:

Jeżeli zgodnie z przepisami Wspólnotowego Kodeksu Celnego **organ celny jest obowiązany podjąć działania zmierzające do uregulowania sytuacji towaru, może dokonać jego zajęcia**. (art. 30 pkt 1 pr.c.)

Zajęcie towaru może być dokonane bez względu na prawa osób trzecich [...]. (art. 30 pkt 2 pr.c.)

Zdarza się, że w anaforyzującej GN pomija się odtworzenie znanej z wcześniejszego kontekstu roli ‘obiekt’. Składnik podrzędny wyraża wtedy znaczenie kategoryalne ‘odbiorca’:

W toku sprawy adwokaci i radcy prawni mogą doręczać sobie nawzajem pisma bezpośrednio za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty. (art. 66 § 1 p.p.s.a.)

Doręczenie adresatowi może nastąpić także przez wręczenie mu pisma bezpośrednio w sekretariacie sądu. (art. 66 § 2 p.p.s.a.)

Inny typ częstych w ustawach konstrukcji to GN, w których podrzędnik w dopełniaczu doprecyzowuje zdarzenie ujęte konstytutywnym *nomen*, tzn. wskazuje na jego zakres:

Jeżeli władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody albo jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki względem dziecka, **sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej. Pozbawienie władzy rodzicielskiej** może być orzeczone także w stosunku do jednego z rodziców. (art. 111 § 1 k.r.o.)

Oprócz formy dopełniacza w funkcji składnika określającego może się pojawić wyrażenie przyimkowe:

Stronie, która poniosła szkodę na skutek uchylecia lub zmiany decyzji, służy roszczenie o odszkodowanie za poniesioną rzeczywistą szkodę od organu, który uchylil lub zmienił tę decyzję; organ ten, w drodze decyzji, orzeka również o odszkodowaniu. (art. 161 § 1 k.p.a.)

Roszczenie o odszkodowanie przedawnia się z upływem trzech lat od dnia, w którym stała się ostateczna decyzja uchylająca lub zmieniająca decyzję. (art. 161 § 2 k.p.a.).

W GN, w których członie konstytutywnym ujawnia się ‘obiekt’ (chodzi o określony dokument administracyjno-prawny), o tym, czego on dotyczy, informuje podrzędnik w kształcie wyrażenia przyimkowego:

Zawiadomienie o sposobie załatwienia skargi powinno zawierać: oznaczenie organu, od którego pochodzi, wskazanie, w jaki sposób skarga została załatwiona, oraz podpis z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego osoby upoważnionej do załatwienia skargi. **Zawiadomienie o odmownym załatwianiu skargi** powinno zawierać ponadto uzasadnienie faktyczne i prawne. (art. 238 § 1 k.p.a.).

Do rzadziej spotykanych należą konstrukcje, które potwierdzają tezę, że powtórzenie jest tym pełniejsze, dokładniejsze, im bardziej rozbudowana anaforyzująca GN. W wypadku takich przykładów możliwa jest powierzchniowa realizacja zdarzenia, a także ról semantycznych tj.: ‘agens’, ‘recypient’ i ‘przyczyna zdarzenia’:

Pilot odpowiada wobec armatora za szkodę wyrządzoną ze swojej winy przy świadczeniu usługi pilotowej. (art. 225 § 1 k.m.)

Odpowiedzialność pilota wobec armatora za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu umowy o usługę pilotową jest ograniczona do wysokości kwoty równej dwudziestokrotnej opłacie [...] (art. 225 § 2 k.m.).

Oprócz zdarzenia w anaforyzującej GN mogą się też ujawnić znaczenia kategorialne ‘obiekt’ i ‘miejsce’:

Towary mogą być wprowadzane na obszar celny Wspólnoty lub wyprowadzane z tego obszaru przez przejścia graniczne otwarte dla danego ruchu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. (art. 14 pr.c.)

Wprowadzanie towarów na obszar celny Wspólnoty i ich wyprowadzanie z tego obszaru jest dozwolone wyłącznie drogą celną określoną przez organ celny [...]. (art. 15 pkt 1 pr.c.).

Z badanych konstrukcji składniowych wyodrębniają się metatekstowe GN powstałe w wyniku nominalizacji adiektywnej, rozwijane zdaniem względnym *o którym mowa w ...*. Jeżeli w tego typu GN – jednoznacznych wykładnikach międzyzdaniowego nawiązywania – członem konstytutywnym jest nazwa tekstu administracyjno-prawnego, odsyła on do GN dostarczającej bliższych danych o tekście. Wskazana GN współtworzy wcześniejsze zdanie, które wyróżnione w artykule w postaci paragrafu funkcjonuje jako odrębny przepis prawny:

Umową zawarta między właścicielem statku a wierzycielem o ustanowieniu hipoteki morskiej może przewidywać przejęcie przez właściciela hipotecznego posiadania statku obciążonego hipoteką, łącznie z upoważnieniem do jego sprzedaży, w celu zaspokojenia zabezpieczonej wierzytelności [...]. (art. 84 § 1 k.m.)

Umowa, o której mowa w § 1, powinna być sporządzona na piśmie, z podpisami stron notarialnie poświadczonymi, i wpisana do rejestru okrętowego. (art. 84 § 2 k.m.).

Jeśli człon konstytutywny anaforyzującej GN odsyła do treści przekazywanej przez współtworzący konstrukcję werbalną bezokolicznik i przyłączane przez niego określniki, wyraża on znaczenie czynnościowe:

Jeżeli jeden z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu nie spełnia ciężącego na nim obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, **sąd może nakazać, ażeby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające temu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka.** (art. 28 § 1 k.r.o.)

Nakaz, o którym mowa w paragrafie poprzedzającym, zachowuje moc mimo ustania po jego wydaniu wspólnego pożycia małżonków. Sąd może jednak na wniosek każdego z małżonków nakaz ten zmienić lub uchylić. (art. 28 § 2 k.r.o.)

W badanych aktach normatywnych jednoznacznym wykładnikiem anafory jest również GN rozbudowywana wyrażeniem imiesłowowym z jego określeniami, przy czym imiesłów stanowi wówczas bezpośrednio określenie nie rzeczownika zdarzeniowego, lecz wyrażenia podrzędnego względem tego rzeczownika:

Ubezpieczyciel obowiązany jest zwrócić ubezpieczającemu wszelkie niezbędne i celowe wydatki poniesione w celu zachowania przedmiotu ubezpieczenia, zapobieżenia szkodzie lub zmniejszenia jej rozmiarów [...]. (art. 327 § 1 k.m.)

Zwrot wydatków wymienionych w § 1 następuje w takim stosunku, w jakim suma ubezpieczenia pozostaje do wartości ubezpieczenia [...]. (art. 327 § 2 k.m.)

4. Wnioski

Analiza GN z członem zdarzeniowym przeprowadzona z wykorzystaniem założeń modelu składniowego o podstawach semantycznych dowodzi, jak ważną rolę w rozpoznaniu znaczeń kategorialnych wyrażonych przez imienny korelat zdania odgrywa odniesienie tego korelatu do konstrukcji wypowiedzeniowej. W tym zakresie omówienie w dużej mierze potwierdza sformułowane przez Ewę Jędrzejko wnioski, powstałe na podstawie charakterystyki zabiegów nominalizacyjnych w przekazach prasowych i tekstach literackich.

Opis konstrukcji pochodzących z języka prawnego pozwala uznać za szczególnie istotną tezę o ograniczeniach w formalizacji elementów bazy semantycznej, jakie mogą być związane z użyciem GN. Ujawnienie elementów planu treściowego, poza wyjątkami, pociąga za sobą kondensację, która powoduje, że na powierzchni realizują się znaczenia kategorialne najsilniej rządzone i ważne komunikacyjnie. Niemożność odtworzenia roli semantycznej 'agens' sprawia, że GN z konstytutywnym członem zdarzeniowym – podobnie jak inne konstrukcje (zarówno syntaktyczne, jak i fleksyjne) – stanowią przejaw przypisanej aktom normatywnym depersonalizacji. Powtarzalność zanalizowanych GN, głównie jedno- i dwuskładnikowych, a także ich inicjalna lokalizacja w wypowiedzeniu to czynniki obrazujące inną cechę ustaw, mianowicie schematyzm składniowy (m.in.: Łapa 2015: 299–301; Wojtak 1993: 156–157).

Przyjęta perspektywa badawcza sprowadzająca się do porównania GN z antecedenssem w kształcie zdania odzwierciedla istnienie między konstrukcjami składniowymi treściowych i formalnych powiązań. Z rozważań wynika, że relacja anaforyczna ma charakter stopniowalny, jest niejednakowa w tekstach różnych odmian polszczyzny (Dobrzyńska 1993: 295). W ustawie jako gatunku języka prawnego specyfika anafory jest uchwytna

w obrębie jednostki systematyzacyjnej testu prawnego – artykułu. Wskazaną specyfikę warunkują: odpowiednie uporządkowanie struktur połączonych siecią nawiązań i sposób ich oznaczania. Wyszczególnione cechy stanowią następstwo przestrzegania zasad redakcyjnych tekstu prawnego.

Wykaz aktów normatywnych

- k.m. – ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski (Dz.U. Nr 138, poz. 1545 z póź. zm.)
k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 1980 r., Nr 9, poz. 26 z póź. zm.)
k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 z póź. zm.)
pr.c. – ustawa z dnia 19 marca 2004 r. Prawo celne (Dz.U. Nr 68, poz. 622 z póź. zm.)
p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2012 r., poz. 270)
p.a.p.p. – ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 233)

Bibliografia

- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Tekstologia*, Warszawa.
Choduń A., 2007, *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
Dobrzyńska T., 1993a, *Tekst*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 283-304.
Dobrzyńska T., 1993b, *Tekst. Próba syntezy*, Warszawa.
Jędrzejko E., 1993, *Nominalizacje w systemie i w tekstach współczesnej polszczyzny*, Katowice.
Krażyńska Z., 2005, *Znaczenia gramatyczne staropolskich wyrażen przyimkowych z imiennym członem osobowym*, w: *Rozprawy o historii języka polskiego*, red. S. Borawski, Zielona Góra, s. 347-422.
Krażyńska Z., 2012, *Staropolskie konstrukcje z przyimkami. Część V*, Poznań.
Łapa R., 2008, *Znaczenia gramatyczne znominalizowanych grup imiennych we współczesnych tekstach prawnych*, „Język Polski” LXXXVIII, s. 280-288.
Łapa R., 2011, *Hierarchiczne układy w tekstach prawnych*, „Studia Językoznawcze” 10, Szczecin, s. 135-143.
Łapa R., 2013, *Konstrukcje z przyimkami w ustawach prawnych. Znaczenia gramatyczne*, „Roczniki Humanistyczne” LXI, z. 6: Językoznawstwo, s. 77-91.
Łapa R., 2015, *Język prawny w świetle analizy językoznawczej. Wybrane zagadnienia składniowe*, Poznań.
Topolińska Z., 1984, *Składnia grupy imiennej*, w: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, Warszawa.
Wilkoń A., 2002, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków.
Wojtak M., 1993, *Styl urzędowy*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 147-162.
Wronkowska S., 2002, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań.
Zdunkiewicz-Jedynak D., 2008, *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa, s. 59-70.
Ziemiński Z., Zieliński M., 1992, *Dyrektwy i sposób ich wypowiedzenia*, Warszawa.
Żydek-Bednarczuk U., 2005, *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*, Kraków.

ROMANA ŁAPA

The Nominal Group in Statutes. A System of Intratextual References

Summary

This paper deals with a group of contemporary legal texts which have the form of statutes. The author describes the anaphoric relation between nominal groups (NG) constituted by an event-driven element and sentences which are linearly prior to these groups, the so-called antecedents. The analysis, founded on principles of syntax with a semantic basis, provides observations about restrictions in the formalisation of elements of the semantic base whose elements can be connected with the use of NG. The disclosure of elements of the content plan, excluding exceptions, entails a condensation which causes that categorical meanings that are the most intensely governed and communicatively relevant are fulfilled on the surface. The inability to reproduce the meaning of the “grammatical agent” causes that NG with a constitutive event-driven element are an indication of the depersonalisation attributed to legal texts. The repeatability of NG, mainly one- and two-component phrases, as well as their initial location in an utterance are factors depicting another feature of statutes: syntactic schematism. The author also demonstrates that the system of intratextual references is not the same in various variants of the Polish language. In the statute, as a genre of the legal language, its specific nature is already noticeable within one of the systematising units of the legal text, i.e. the article. The specific nature of the examined relation is conditioned by (1) the proper arrangement of structures connected with a network of references, and (2) the manner of their denotation. These features are the results of adherence to the editorial principles of legal texts.

Keywords: Nominal group, sentence, anaphoric relation, categorial meaning.